

Walter Benjamin: Όλα είναι σκέψη [πέντε θραύσματα]

Μετάφραση: Δημήτρης Γάκης

Είναι γνωστό ότι ο Βάλτερ Μπένγιαμιν, για να καταφέρει να επιβιώσει στις δύσκολες συνθήκες της μεταπολεμικής Γερμανίας, έγραφε κατά καιρούς κείμενα, κριτικά σημειώματα και χρονογραφήματα για διάφορες εφημερίδες και περιοδικά. Κάποια απ' αυτά τα κείμενα είδαν το φως της δημοσιότητας, κάποια παρέμειναν αδημοσίευτα και άλλα βρέθηκαν στο αρχείο του υπό τη μορφή σημειώσεων. Λίγα απ' αυτά τα «θραύσματα» παρουσιάζουμε σήμερα στη Βαβυλωνία.

Τσάπλιν[1]

Μετά από την προβολή της ταινίας «Το Τσίρκο».

Ο Τσάπλιν δεν επιτρέπει ποτέ στον θεατή να χαμογελάσει μαζί του. Θα πρέπει είτε να διπλωθεί από τα γέλια είτε να παραμείνει βαθιά λυπημένος.

Ο Τσάπλιν χαιρετά με το μελόν καπέλο του και μοιάζει σαν να ανυψώνεται το καπάκι μιας υπερχειλισμένης χύτρας. Τα ρούχα του είναι αδιαπέραστα από κάθε χτύπημα της μοίρας. Μοιάζει με κάποιον που δεν έχει βγάλει τα ρούχα του εδώ και τέσσερις εβδομάδες. Δεν γνωρίζει κρεβάτι· όταν ξαπλώνει κάπου, είναι σε ένα καρότσι ή μια τραμπάλα.

Μούσκεμα, ιδρωμένος, με ρούχα που του είναι υπερβολικά στενά,

ο Τσάπλιν αποτελεί το ζωντανό παράδειγμα της αλήθειας του Γκαίτε: Ο άνθρωπος δεν θα ήταν το πλέον ευγενές πλάσμα στη γη αν δεν ήταν υπερβολικά ευγενής γι' αυτή.

Αυτό είναι το πρώτο από τα ώριμα έργα του Τσάπλιν. Έχει μεγαλώσει στις τελευταίες του ταινίες, αλλά επίσης υποδύεται και με έναν αντίστοιχο τρόπο. Και το πιο συγκινητικό στη νέα του ταινία είναι η αίσθηση ότι έχει πλέον μια εποπτική αντίληψη της σφαίρας των δυνατοτήτων του και είναι αποφασισμένος μ' αυτές και μόνο να φτάσει μέχρι το τέλος.

Σε κάθε σημείο, οι παραλλαγές πάνω στην κυρίαρχη θεματική του εμφανίζονται σε όλο τους το μεγαλείο. Η καταδίωξη συμβαίνει αυτή τη φορά σε έναν λαβύρινθο, η απροσδόκητη εμφάνιση αφήνει άναυδο ακόμη και έναν μάγο, η μάσκα της αδιαφορίας τον μετατρέπει σε μια μαριονέτα στον πάγκο ενός πανηγυριού.

Το σπουδαιότερο σημείο του δημιουργήματός του είναι το τέλος: Πετάει κομφετί πάνω από το ευτυχισμένο ζευγάρι, και νομίζει κανείς ότι αυτό είναι το τέλος. Μετά στέκεται, καθώς το κομβόι του τσίρκου αρχίζει να μετακινείται, και τους κλείνει την πόρτα – και νομίζει κανείς: Αυτό είναι το τέλος. Μετά τον βλέπεις να έχει απομείνει μόνος, μέσα από το αυλάκι του κύκλου που προηγουμένως είχε χαραχτεί από τη φτώχεια, και νομίζεις: αυτό είναι το τέλος. Μετά ακολουθεί ένα κοντινό πλάνο τού εντελώς τσαλακωμένου σώματός του, καθώς κάθεται πάνω σε μια πέτρα στην αρένα. Εδώ πιστεύει κανείς πως το τέλος είναι πάρα πολύ κοντά. Όμως τότε σηκώνεται και τον βλέπουμε από πίσω καθώς απομακρύνεται αργά όλο και πιο μακριά, με το χαρακτηριστικό βάδισμα του Τσάρλι Τσάπλιν, το δικό του μοναδικό περπάτημα-σήμα κατατεθέν, εκεί που στο τέλος των άλλων ταινιών πέφτει το εμπορικό σήμα των εταιριών. Και εδώ, στο μόνο σημείο όπου δεν υπάρχει καμία διακοπή και που θα μπορούσε να τον ακολουθεί κανείς με τα μάτια για πάντα, ακριβώς εδώ είναι το τέλος!

Gesammelte Schriften, VI, σ. 137-138.

Μόσχα

20[2]

Στην επέτειο θανάτου του Λένιν πολλοί άνθρωποι φορούν περιβραχιόνια πένθους. Σε όλη την πόλη και για τουλάχιστον τρεις ημέρες οι σημαίες κυματίζουν μεσίστιες. Πολλές από τις σημαίες που καλύπτονται με μαύρα πέπλα θα τις κρεμάσουν και θα παραμείνουν έτσι για κάνα δυο εβδομάδες. Το πένθος της Ρωσίας για τον νεκρό ηγέτη της σίγουρα δεν είναι συγκρίσιμο με τη στάση που υιοθετούν τα άλλα έθνη σε αντίστοιχες περιπτώσεις. Η γενιά που ήταν ενεργή στους εμφυλίους πολέμους έχει γεράσει – αν όχι σε χρόνια, τουλάχιστον σε ζωτικότητα. Είναι σαν η σταθερότητα να επέτρεψε να επέλθει στις ζωές τους η ηρεμία, μερικές φορές ακόμη και η απάθεια, την οποία συνήθως επιφέρει το γήρας.

Ο τερματισμός, μέσω της ΝΕΠ, που επέβαλε το κόμμα στον «Πολεμικό Κομμουνισμό» προκάλεσε μια τρομερή αντίδραση, η οποία οδήγησε πολλούς από τους αγωνιστές του κινήματος στην κατάρρευση. Την εποχή εκείνη χιλιάδες επέστρεψαν το βιβλιάριο μέλους στο κόμμα. Είναι γνωστές και οι περιπτώσεις της πλήρους διάλυσης, όταν έμπιστοι πυλώνες του κόμματος μετετράπησαν σε καταχραστές μέσα σε λίγες εβδομάδες.

Το πένθος για τον Λένιν αποτελεί για τους μπολσεβίκους ταυτόχρονα και πένθος για τον ηρωικό κομμουνισμό. Τα λίγα χρόνια που έχουν περάσει από τότε αντιστοιχούν σε αρκετό χρόνο για τη ρωσική συνείδηση. Η δράση του Λένιν επιτάχυνε τόσο πολύ την πορεία των γεγονότων στην εποχή του, ώστε πλέον η παρουσία του να υποχωρεί τάχιστα προς το παρελθόν, η εικόνα του να απομακρύνεται γρήγορα.

Ωστόσο, για την προοπτική της ιστορίας –σε αντίθεση μ' εκείνη του χώρου–, η κίνηση της απομάκρυνσης σημαίνει τη μεγέθυνση. Σήμερα βρίσκονται σε ισχύ άλλες αρχές απ' αυτές της εποχής του Λένιν – με συνθήματα βέβαια που ο ίδιος είχε υποδείξει. Τώρα

γίνεται σαφές σε κάθε κομμουνιστή ότι το επαναστατικό έργο αυτή την ώρα δεν είναι η μάχη ούτε ο εμφύλιος πόλεμος, αλλά η κατασκευή καναλιών, η ηλεκτροδότηση και η κατασκευή εργοστασίων. Η επαναστατική φύση της πραγματικής τεχνολογίας καθίσταται όλο και περισσότερο σαφής.

Όπως όλα τα πράγματα, έτσι κι αυτό γίνεται (με αιτία) στο όνομα του Λένιν. Το όνομά του μεγαθύνεται συνεχώς. Είναι σημαντικό ότι η αναφορά της αντιπροσωπείας των αγγλικών συνδικάτων –ένα έγγραφο μετρημένο και φειδωλό στις προβλέψεις του– θεώρησε άξια επισήμανσης την πιθανότητα «όταν η μνήμη του Λένιν βρει τη θέση της στην ιστορία, αυτός ο μεγάλος Ρώσος επαναστάτης μεταρρυθμιστής να ανακηρυχθεί άγιος».

Ακόμη και σήμερα η λατρεία της εικόνας του είναι ανυπολόγιστα μεγάλη. Συναντά κανείς καταστήματα στα οποία μπορεί να την αγοράσει σαν ένα ειδικό προϊόν σε όλα τα μεγέθη, τις πόζες και τα υλικά. Βρίσκεται ως προτομή στις κόγχες του Λένιν, ως χάλκινο άγαλμα ή ανάγλυφο στις μεγαλύτερες λέσχες, ως πορτρέτο φυσικού μεγέθους στα γραφεία, ως μικρή φωτογραφία σε κουζίνες, πλυσταριά και αποθήκες. Κρέμεται στον προθάλαμο του στρατοπέδου του Κρεμλίνου, με τον τρόπο που ο σταυρός υψωνόταν σε μέρη τα οποία παρέμεναν αθεϊστικά από τον προσηλυτισμό των ειδωλολατρών.

Επίσης, σταδιακά εμφανίζονται νέες μορφές του. Η πασίγνωστη εικόνα του ρήτορα είναι η πλέον κοινή. Μία άλλη όμως αντανακλά πιθανότατα μεγαλύτερη ένταση και αμεσότητα: Ο Λένιν σε ένα τραπέζι, σκυμμένος πάνω από ένα αντίτυπο της *Πράβντα*. Βυθισμένος με αυτό τον τρόπο σε ένα εφήμερο έντυπο, αναδεικνύεται η διαλεκτική ένταση της φύσης του: Το βλέμμα του είναι σίγουρα στραμμένο προς το τέλος του ορίζοντα, αλλά η ακαταπόνητη έγνοια της καρδιάς του είναι στο παρόν.

Gesammelte Schriften, IV, σ. 348.

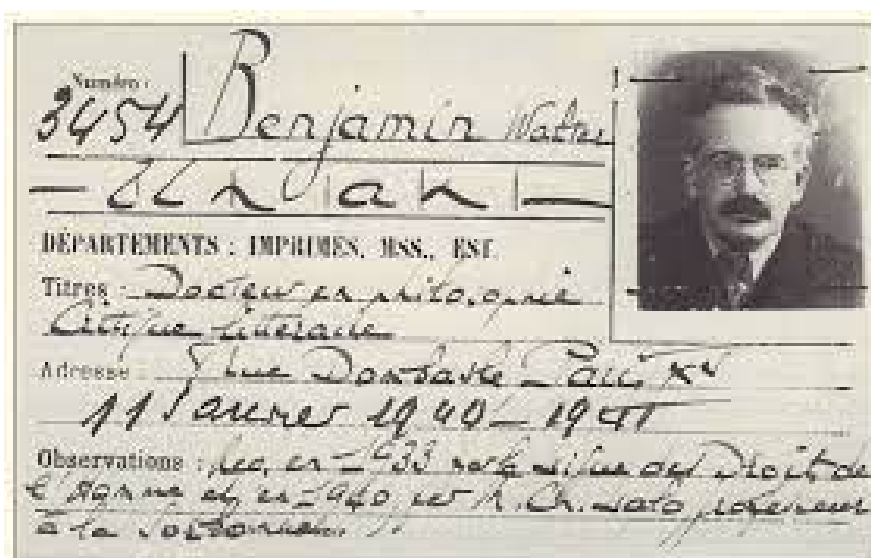
Η Ιδέα ενός Μυστηρίου[3]

Η αναπαράσταση της Ιστορίας ως μια δίκη στην οποία ο άνθρωπος, ως συνήγορος της βουβής φύσης, απαγγέλει κατηγορίες εναντίον ολόκληρης της Δημιουργίας και υπογραμμίζει την αποτυχία εμφάνισης του προαναγγελθέντος Μεσσία. Το δικαστήριο, ωστόσο, αποφασίζει να εξετάσει μάρτυρες για το μέλλον.

Εμφανίζεται ο ποιητής, ο οποίος διαισθάνεται το μέλλον, ο καλλιτέχνης, ο οποίος το θωρεί, ο μουσικός, ο οποίος το ακούει, και ο φιλόσοφος, ο οποίος το γνωρίζει. Κατά συνέπεια, οι μαρτυρίες τους δεν βρίσκονται σε συμφωνία, μολονότι όλες βεβαιώνουν την έλευση του μέλλοντος.

Το δικαστήριο δεν τολμά να παραδεχτεί την αναποφασιστικότητά του. Για τον λόγο αυτό εκφράζονται νέες ενστάσεις κι εμφανίζονται νέοι μάρτυρες. Αρχίζουν να συμβαίνουν βασανιστήρια και μαρτύρια. Τα έδρανα των ενόρκων καταλαμβάνονται από τους ζώντες που ακούν τον άνθρωπο-κατήγορο και τους μάρτυρες με την ίδια δυσπιστία. Οι θέσεις των ενόρκων κληρονομούνται στους απογόνους τους.

Εντέλει, ένας φόβος ξυπνά μέσα τους, ότι θα μπορούσαν να εκδιωχθούν από τα έδρανά τους. Στο τέλος φεύγουν όλοι οι ένορκοι, μόνο ο κατήγορος και οι μάρτυρες παραμένουν.

Πώς Συνειδητοποιείς τις Δυνάμεις Σου[4]

Από τις ήττες σου. Εκεί που αποτυγχάνουμε λόγω της αδυναμίας μας, περιφρονούμε τον εαυτό μας και ντρεπόμαστε γι' αυτόν. Όμως, στα σημεία που είμαστε δυνατοί, τότε περιφρονούμε τις ήττες μας και προσβάλλουμε την ατυχία μας.

Πρέπει να συνειδητοποιούμε τις δυνάμεις μας μέσω της νίκης και της καλοτυχίας;(!) Ποιος δεν γνωρίζει λοιπόν πως τίποτα δεν μας αποκαλύπτει τόσο πολύ τις βαθύτερες αδυναμίες μας όσο αυτά τα δύο; Ποιος δεν αισθάνθηκε μετά από μια νίκη στη μάχη ή στον έρωτα να καταλαμβάνεται από το εκστατικό ρίγος της αδυναμίας στο ερώτημα προς τον εαυτό του: Αυτό το έκανα εγώ; Η νίκη σε μένα, τον πιο αδύναμο;

Τα πράγματα είναι διαφορετικά σε μια σειρά από ήττες, όπου μαθαίνουμε όλα τα κόλπα τού να στεκόμαστε όρθιοι και να λουζόμαστε στην ντροπή σαν στο αίμα του δράκου. Είτε πρόκειται για τη δόξα, το αλκοόλ, το χρήμα ή την αγάπη – εκεί όπου κάποιος είναι δυνατός, δεν γνωρίζει καμία τιμή, κανέναν φόβο εξευτελισμού και κανένα φρόνημα. Κανένας Εβραίος έμπορος δεν μπορεί να συμπεριφερθεί πιο πιεστικά ενώπιον των πελατών του απ' ό,τι ο Καζανόβα ενώπιον της Σαρπιγιόν. Τέτοιοι άνθρωποι ενδημούν στη δύναμή τους. Μια ιδιαίτερη και απαίσια διαμονή βέβαια – αυτό είναι το τίμημα οποιασδήποτε δύναμης. Μια ύπαρξη εντός δοχείου.

Ζώντας μέσα σε αυτό, γινόμαστε ανόητοι και απρόσιτοι, πέφτουμε μέσα σε όλα τα χαντάκια, σκοντάφτουμε πάνω σε όλα τα εμπόδια, σκάβουμε στη βρωμιά και βεβηλώνουμε τη γη. Αλλά μόνο εκεί όπου είμαστε τόσο ατιμασμένοι, εκεί είμαστε ανίκητοι.

Gesammelte Schriften, II, 368-373.

Όλα είναι Σκέψη[5]

Όλα είναι σκέψη. Ο σκοπός είναι να κάνεις μια στάση σε καθεμία απ' αυτές τις πολλές μικρές σκέψεις. Να περάσεις μια νύχτα με μια σκέψη. Όταν το κάνω, μαθαίνω κάτι σχετικά με αυτό για το οποίο ο δημιουργός του δεν είχε την παραμικρή ιδέα.

Gesammelte Schriften, VI, σ. 200.

[1] Κείμενο που γράφτηκε στα τέλη του 1928 ή στις αρχές του 1929 και περιγράφει τις εντυπώσεις του από την ταινία «Το τσίρκο» [1928] του μεγάλου Τσάρλι Τσάπλιν. Παρέμενε αδημοσίευτο όσο ζούσε ο Μπένγιαμιν.

[2] Γράφτηκε κατά το ταξίδι του Μπένγιαμιν στη Ρωσία και αποτελεί ένα κομμάτι ενός μεγαλύτερου κειμένου με τίτλο «Μόσχα». Εκείνη την περίοδο είχε μνηθεί στον μαρξισμό και συνδέθηκε στενά με το κομμουνιστικό κίνημα. Δημοσιεύθηκε στην *Die Kreatur* το 1927.

[3] Γράφτηκε τον Νοέμβριο του 1927 και παρέμεινε αδημοσίευτο κατά τη διάρκεια της ζωής του Μπένγιαμιν. Ο φίλος του Γκέρσομ Σόλεμ θεωρεί ότι αποτελεί μια πρώτη αντίδραση του Μπένγιαμιν στο μυθιστόρημα *Η Δίκη του Φραντς Κάφκα*.

[4] Δημοσιεύθηκε στη *Neue Schweizer Rundschau* τον Νοέμβριο του 1929,

[5] Απόσπασμα γραμμένο μάλλον τον Ιούνιο του 1928.